

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Оборотні активи аграрних підприємств: сучасна практика
формування та напрями підвищення ефективності використання»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Галушко В. В.

Полтава - 2022 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування та використання оборотних активів суб'єктів підприємництва.....	6
1.1. Економічна сутність та роль оборотних активів в господарській діяльності підприємств.....	6
1.2. Науково-методичні засади організації та оцінки рівня ефективності функціонування оборотних активів підприємств.....	13
Розділ 2. Фінансовий механізм формування та використання оборотних активів аграрних підприємств.....	18
2.1. Сучасна практика формування оборотних активів на підприємстві.....	18
2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання оборотних активів сільськогосподарськими товаровиробниками.....	28
Розділ 3. Перспективи оптимізації процесів формування та використання оборотних активів аграрних підприємств.....	34
3.1. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних активів сільськогосподарських підприємств.....	34
3.2. Напрями удосконалення управління формуванням та використанням оборотних активів аграрних товаровиробників.....	43
Висновки.....	49

ВСТУП

Актуальність теми. Стабільний фінансовий стан та розвиток сільськогосподарського підприємства базується на впровадженні прогресивних управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання оборотних активів. Тому питання теоретичного дослідження визначення сутності оборотних активів не втрачає своєї актуальності.

Раціональне використання оборотних активів є одним з ключових факторів підвищення темпів розвитку сільськогосподарського підприємства, зниження собівартості продукції, підвищення ефективності виробництва й конкурентоспроможності. А для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції, кожне підприємство повинно мати чітко сформований механізм управління оборотними активами, але це також неможливо без розуміння сутності цієї категорії. Адже у процесі теоретичного вивчення цього поняття стає можливим виявлення існуючих взаємозв'язків серед найважливіших та найвпливовіших факторів виробничо-господарської діяльності.

Науково-теоретичні засади процесів формування і використання оборотних активів суб'єктів господарювання виступають предметом наукових пошуків багатьох як вітчизняних, серед яких В. Г. Андрійчук, А. М. Поддєрьогін, О. М. Бандурка, М. Я. Дем'яненко, Г. Г. Кірейцев, С. С. Осадця, Д. В. Полозенка так і зарубіжних науковців – М. І. Баканов, І. Т. Балабанов, І. А. Бланк та інших. Однак, незважаючи на наявність численних науково-методичних розробок, проблеми дослідження теоретичних засад оборотних активів залишаються фрагментарно не дослідженими та потребують подальшого наукового обґрунтування. Водночас через постійні зміни, що відбуваються у законодавстві України та в системі управління, постійно виникають питання класифікації оборотних активів на аграрних підприємствах, які потребують подальшого розгляду і опрацювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри

фінансів і кредиту за темою „Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета і завдання дослідження. Метою виконання кваліфікаційної роботи є дослідження процесів формування, управління та нормування оборотних активів для підвищення ефективності їх використання в аграрних підприємствах загалом, і на окремому сільськогосподарському підприємстві за реальних умов господарювання, зокрема.

Для досягнення поставленої мети, окреслено ряд основних завдань: 1) дослідити теоретичні підходи до з'ясування економічної сутності оборотних активів підприємств та їх функціонального потенціалу; 2) теоретично обґрунтувати науково-методичних засад оцінки ефективності використання оборотних активів; 3) розглянути фінансовий механізм формування оборотних активів та проаналізувати їх функціональний стан на досліджуваному аграрному підприємстві; 4) здійснити оцінку досягнутого рівня ефективності використання оборотних активів в аграрних підприємствах; 5) вивчити різні методичні підходи до нормування оборотних активів сільськогосподарських товаровиробників; 6) розробити перспективні напрями вдосконалення процесів формування, управління та підвищення ефективності використання оборотних активів в умовах сільськогосподарського виробництва;

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єкт дослідження – фінансовий механізм формування та використання оборотних активів аграрних підприємств.

Предмет дослідження – теоретичні засади та практичні підходи до формування, управління та підвищення ефективності використання оборотних активів в умовах господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основи дослідження ґрунтуються на використанні основних положень економічної й фінансової теорії, розробок науково-дослідних установ, вітчизняних та зарубіжних вчених із питань оптимізації механізмів формування та підвищення рівня ефективності використання оборотних активів, а також діючі нині законодавчі та нормативні акти.

Інформаційна база. Теоретичну базу кваліфікаційної роботи становлять сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів дослідження. Теоретичною основою дослідження є наукові праці з питань формування і використання оборотних активів, що містяться у монографічній, спеціальній, періодичній літературі, матеріалах наукових та науково-практичних конференцій, а також власні дослідження та спостереження.

Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступало товариство з обмеженою відповідальністю ХХХ, зокрема матеріали, що включають фінансову, статистичну та бухгалтерську звітність підприємства.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів В кваліфікаційній роботі одержано ряд висновків теоретичного та практичного характеру, що характеризуються елементами наукової новизни, зокрема систематизовано етапи формування політики управління оборотними активами з врахуванням специфіки сільськогосподарської галузі, що матиме позитивний вплив на підвищення рівня ефективності використання таких активів аграрними підприємствами і, як наслідок, – покращення їх фінансових результатів.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на студентських науково-практичних конференціях.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дві наукові праці загальним обсягом 0,40 др. арк.

Структура та обсяг Кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 44 найменування, містить 13 таблиць, 12 рисунків, 15 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 57 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБО- РОТНИХ АКТИВІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Економічна сутність та роль оборотних активів в господарській діяльності підприємств

В результаті розвитку ринкових відносин в Україні виникла гостра необхідність ефективного формування і використання оборотних активів аграрних підприємств. Оборотні активи є найбільш мобільною частиною активів аграрних підприємств, ефективне використання яких приводить до суттєвого збільшення загального рівня прибутковості господарської діяльності таких підприємств, саме тому класифікація оборотних активів з урахуванням сучасного законодавства України є вкрай необхідною для ефективного управління оборотними активами аграрних підприємств.

На сучасному етапі розвиток економічної науки характеризується відсутністю єдиних підходів у визначенні поняття оборотних активів, закономірностей їх руху та специфіки їх класифікації. Сутність та класифікація оборотних активів є важливими елементами підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств і, як наслідок, всієї економіки України, тому обрана тема набуває особливої актуальності дослідження

Найбільш вдалим є визначення В. В. Сопко, відповідно до якого активи підприємства – це майнові об'єкти (ресурси – матеріальні або нематеріальні ресурси вартості), які отримані підприємством у результаті попередніх господарських процесів і мають властивість приносити у майбутньому вигоду – доходи. У міжнародній практиці активи найчастіше визначаються як ресурси, отримані підприємством у результаті минулих подій, використання яких у майбутньому може привести до збільшення економічних вигід [47, с. 118].

Оборотні активи – це складова частина економічних ресурсів аграрних підприємств. Але з визначення бухгалтерського обліку під оборотними активами розуміють грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні,

а також інші активи підприємства, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу чи протягом 12 місяців із дати складання балансу [6].

За рахунок оборотного капіталу на аграрних підприємствах формується велика кількість основних елементів оборотних активів, які потребують індивідуалізації управління. Тому управління оборотними активами аграрних підприємств визначає необхідність їх класифікації.

Як зазначає професор Ф. Ф. Бутинець, класифікація елементів відбувається на основі зв'язку між ними, що виражається в їх розміщенні та у певній послідовності визначеної системи щодо окремих загальних принципів. У науковій практиці передбачена певна систематизація знань про той чи інший предмет [12, с. 28].

У загальному розумінні класифікація є розподілом предметів, явищ та понять за класами, видами, розрядами залежно від їх загальних ознак. Класифікація оборотних активів є їх систематизацією та групуванням для потреб управління активами аграрних підприємств. Згрупована різними способами інформація про оборотні активи потрібна для ефективного управління аграрним підприємством.

Загальними класифікаційними ознаками, щодо яких усі автори дійшли згоди, є класифікація оборотних активів залежно від участі в кругообігу, за характером фінансових джерел формування та за видами. Менш поширеним є поділ за ступенем захищеності від інфляції, за ризиком вкладення, за ступенем ліквідності, за періодом та формою функціонування тощо.

Розпочинаючи класифікацію оборотних активів аграрних підприємств, зазначимо, що існує таке поняття, як „оборотний капітал”. Оборотний капітал – це відносини купівлі-продажу грошових коштів, які на ринку є своєрідним товаром. Придбання такого товару підприємством означає появу фінансових ресурсів для авансування оборотних активів, які, на відміну від капіталу, мають монетарно-речову форму й повністю споживаються протягом операційного циклу.

Багато вчених-економістів ототожнюють і використовують поняття „оборотний капітал” та „оборотні активи” як синоніми. Хибність ототожнення оборотного капіталу з оборотними активами зумовлена тим, що авансований в оборотні активи капітал приймає їх монетарно-речову форму й тільки після закінчення операційного циклу використання оборотних активів повертає свій первісний вигляд. Але оборотний капітал, на відміну від активів, не споживають і не витрачають, а лише авансують для повернення після закінчення кожного обороту в ту саму форму для наступного авансування. Та все ж таки капіталом стають не всі авансовані в оборотні активи грошові кошти, а тільки ті, що забезпечують економічний, соціальний або екологічний ефект [16, с. 228].

Тому можемо зробити висновок, що оборотні активи й оборотний капітал є двома категоріями, які характеризують одні й ті самі об’єкти, а саме грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення, дебіторську заборгованість і виробничі запаси. Але оборотний капітал – це більш ємне поняття, ніж оборотні активи. Він має двоїсту економічну природу, тобто, з одного боку, показує складові оборотних активів, а з іншого боку, характеризує їх фінансування.

Як вважає Л. М. Бабич, оборотні виробничі фонди обслуговують сферу виробництва, споживаються в одному виробничому циклі та їх вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. Вони представляють собою мінімально необхідні для виконання виробничої програми запаси сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів, допоміжних матеріалів, палива, запасних частин для ремонту, малоцінних і швидкозношуваних предметів, а також незавершеного виробництва [2].

Фонди обігу, хоча і не беруть участі безпосередньо у виробничому процесі, але є необхідним елементом для забезпечення єдності виробництва і обігу. Сфера їх функціонування створює передумови для виділення їх в самостійне поняття „фонди обігу”.

Фонди обігу складаються із запасів готової продукції на складі підприємства; товарів відвантажених покупцями; залишку грошових коштів на рахунку в банку і касі підприємства.

Оборотні активи постійно знаходяться в процесі обігу і проходять три стадії: виробничих запасів, готової продукції та грошових коштів. Цей процес називають оборотом оборотних активів, а сукупність всіх стадій є циклом обігу. Розмір оборотних активів у господарстві визначається їх вартістю в грошовому або обсягом в натуральних показниках. Розмір та структура оборотних засобів, як і основних, визначається спеціалізацією господарства, економічними та природними умовами. У зв'язку із сезонністю виробництва потреба господарств в оборотних засобах значно коливається по періодах року. Тому для забезпечення нормальної виробничої діяльності кожне підприємство повинно мати достатньо оборотних активів, а у випадку необхідності – поповнювати їх за рахунок банку.

У зарубіжній економічній літературі окремі автори визначають оборотний капітал як оборотні активи за мінусом короткострокових зобов'язань. У такий спосіб дається визначення власного оборотного капіталу.

Взагалі поняття „капітал” виступає в трьох формах грошовій, продуктивній і товарній. Найбільш широке, загальне поняття капіталу відповідає його грошовій формі. В економічній теорії „ грошовий капітал” розглядається як вартісна форма всього капіталу, а не лише як певна сума грошей, що спрямовується в процесі господарсько-підприємницької діяльності на придбання засобів виробництва і предметів праці.

На думку, І. В. Алесєєва, оборотний капітал проходить три стадії кругообігу: грошову, виробничу і товарну [1].

На першій стадії під час авансування коштів здійснюється придбання й нагромадження необхідних виробничих запасів. У виробничому процесі авансується вартість для створення продукції: у розмірі вартості використаних виробничих запасів: перенесеної вартості основних фондів, витрат на саму працю (заробітна плата та пов'язані з нею витрати).

Виробнича стадія кругообігу оборотного капіталу завершується випуском готової продукції, після чого настає стадія реалізації.

На третій стадії авансування коштів триває доти, доки товарна форма вар

тості не перетвориться на грошову.

Отримання виручки від реалізації свідчить про корисність створеної суспільством вартості і про відтворення авансових у ній коштів. Грошова форма, якої набирає оборотний капітал на третій стадії кругообігу, одночасно є і початковою стадією наступного обороту капіталу.

Оборотні виробничі фонди і фонди обігу знаходяться в постійному русі і забезпечують безперервний кругообіг засобів. При цьому відбувається постійна і закономірна форм авансової вартості: з грошової вона перетворюється на товарну, потім на виробничу і знову на товарну і грошову. Тобто, кругообіг оборотного капіталу відбувається за такою схемою (рис. 1.1).

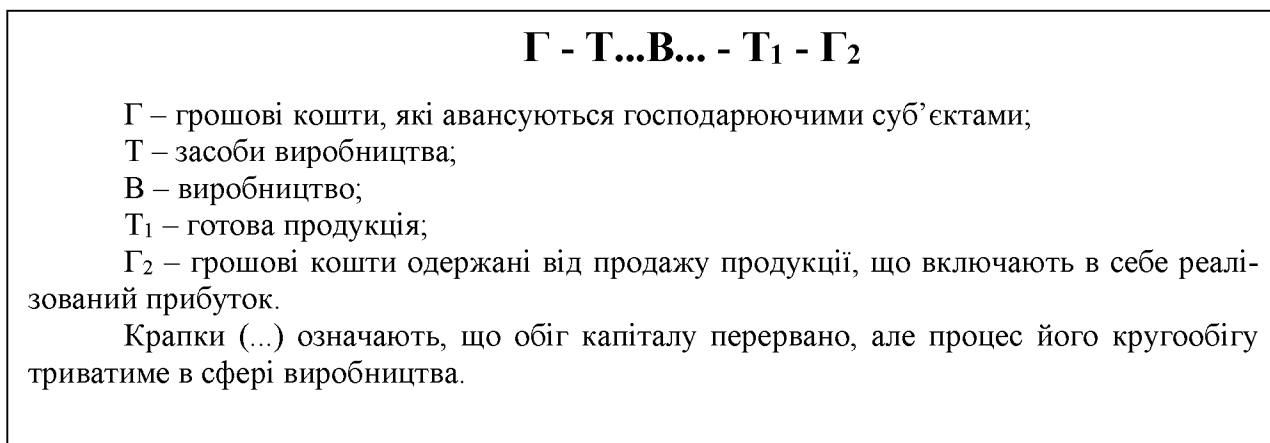

Рис. 1.1. Кругообіг оборотного капіталу

Для оборотних активів як частини авансованого капіталу підприємства характерні такі відмінні ознаки:

- 1) вони мають бути заздалегідь вкладені, тобто авансовані до отримання виручки від реалізації продукції;
- 2) оборотні активи як ліквідні ресурси не втрачаються і не споживаються, але постійно повинні поновлюватися в господарському обігу;
- 3) абсолютна потреба в оборотних активах залежить передусім від обсягу господарської діяльності, умов постачання та збуту. Недостатність їх або неефективне використання негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність авансування коштів для забезпечення безперервного руху оборотних виробничих фондів і фондів обігу

з метою створення необхідних виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції і умов для її реалізації.

Рух оборотних виробничих фондів і фондів обігу складають єдиний процес, який забезпечується відповідним оборотним капіталом. Це дає можливість об'єднати оборотні виробничі фонди і фонди обігу в єдине поняття – оборотні активи.

Водночас, поділяємо погляд А. А, Душила, що оборотний капітал (оборотні активи) – це сукупність коштів, авансових в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва та реалізації продукції [18].

Дослідження існуючих у нормативних документах та літературних джерелах визначення категорії „оборотні активи підприємства” дозволяє стверджувати про наявність різних поглядів на його економічний зміст. Їхнє узагальнення дало можливість виділити три основні підходи:

- оборотні активи є сукупністю оборотних виробничих фондів і фондів обігу в грошовому вираженні;
- оборотні активи визначаються як вартість або грошові кошти, авансовані для утворення оборотних виробничих фондів і фондів обігу;
- оборотні активи визнаються активами, що призначені для виробничого споживання чи реалізації протягом операційного циклу.

Слід зазначити, що у визначеннях категорії „оборотні активи” є багато спільного як за змістом, так і за методами впливу на об'єкт управління, в ролі якого в даному випадку виступають оборотні активи сільськогосподарських підприємств, а авансована в них вартість – це оборотний капітал підприємства.

Оборотні активи, як і інші фінансові категорії, розкривають свою сутність при виконанні відповідних функцій (рис. 1.2).

Склад оборотних активів – це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Структура оборотних активів – це питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних активів [44].

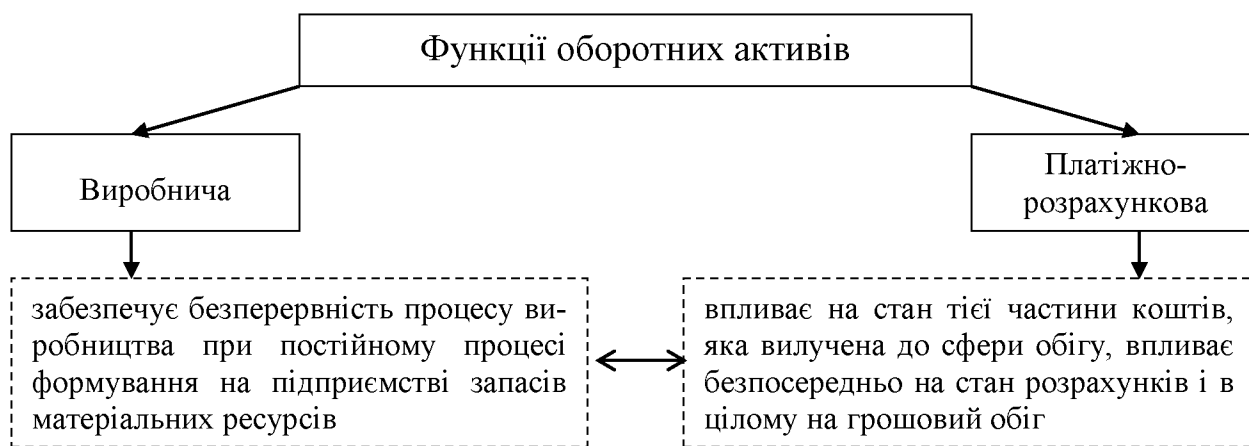

Рис. 1.2. Функції оборотних активів

Оборотні виробничі фонди – предмети праці, які повністю споживаються в кожному виробничому циклі, відразу і повністю переносять свою вартість на продукцію, що створюється, і в процесі виробництва змінюють натуральну форму.

Фонди обігу – це залишки готової продукції на складі підприємств, відвантаженні, але не оплачені покупцями товари, залишки коштів підприємств на поточному рахунку в банку, касі, у розрахунках, у дебіторській заборгованості, а також укладені в короткострокові цінні папери.

Виробничі запаси – це активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності, або перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, або утримуються для споживання, під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Незавершене виробництво – це витрати виробничих ресурсів, які в результаті особливостей технологічного процесу ще не стали готовою продукцією.

Готова продукція – це продукція виготовлена на підприємстві, що знаходиться на складі, обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками і відповідає технічним умовам і стандартам або іншим нормативно-правовим актам і призначена для продажу.

Грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Нормовані оборотні активи – це ті, за якими обчислюється норматив. Ненормовані оборотні активи – це такі, за якими норматив не обчислюється.

За висловом О. С. Поважного, власні кошти – це кошти підприємств, якими вони покривають мінімальні розміри оборотних активів (запасів і витрат), що будуть необхідні для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва та реалізації продукції. Позикові кошти – це кошти, що отримуються підприємствами у вигляді банківських кредитів для створення сезонних запасів матеріальних цінностей та покриття затрат виробництва [35].

Класифікація оборотних активів має важливе значення, оскільки дає можливість підприємству визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних активів. Від цього значною мірою залежить фінансовий стан підприємства.

Розуміння специфіки структури оборотних активів на підприємстві дозволяє не лише краще управляти ними, але і концентрувати увагу саме на тих ділянках, де повинно бути забезпечено найефективніше їх використання. Це відноситься не лише до нормованих статей оборотних активів, але і до тієї їх частини, яка обслуговує сферу обігу.

1.2. Науково-методичні засади організації та оцінки рівня ефективності функціонування оборотних активів підприємств

Ефективність використання оборотних активів має важливе значення, так, як здійснює значний вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством. Це пояснюється тим, як зазначає Ю. М. Тютюнник, що тривалість обороту основних і оборотних активів суттєво відрізняється через принципові відмінності за характером участі у виробничому процесі основних та оборотних фондів. Якщо перші неодноразово беруть участь в процесі

виробництва, то оборотні фонди – один раз, повністю споживають в кожному його циклі. Оборот основних фондів вимірюється роками, в той час як оборотні фонди і фонди обігу протягом року здійснюють, як правило, декілька оборотів. Отже, оборотні активи, що обслуговують оборот оборотних фондів і фондів обігу, багато в чому визначають загальні темпи і ефективність виробництва [51].

В системі заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи підприємства і зміцнення його фінансового стану, важливе місце займають питання раціонального використання оборотних активів.

Ефективність використання оборотних активів вимірюється швидкістю їх обороту. Чим швидше оборотні активи проходять усі стадії кругообігу (постачання, виробництво, реалізація), тим більшим може бути обсяг виробництва за рахунок ефективнішого використання оборотних засобів.

На ефективність використання оборотних активів на підприємствах сільського господарства впливає дві групи специфічних факторів: зовнішні і внутрішні. Їх незбалансованість нині є однією з основних причин незадовільного фінансового стану суб'єктів господарювання сільського господарства.

Прискорення обертання оборотних коштів має велике значення для забезпечення стабільності фінансового стану підприємства, що пояснюється трьома основними причинами.

По-перше, від швидкості обертання коштів залежить розмір річного обороту. Підприємство, що має невеликий обсяг оборотних коштів, але ефективніше їх використовує, здатне забезпечити такий самий оборот, як і підприємство з більшим обсягом коштів, але з меншою швидкістю обертання.

По-друге, з оборотністю пов'язано відносну величину витрат, зменшення яких знижує собівартість одиниці продукції.

По-третє, прискорення обороту на тій чи іншій стадії кругообігу коштів (наприклад, скорочення часу перебування матеріалів на складі) змушує прискорити оборот на інших стадіях [33].

Ефективність використання оборотних активів не можна виміряти за допо-

могою одного показника, для цього необхідна система показників. Показники стану й ефективності використання оборотних активів, порядок їхнього визначення та їх економічний зміст наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Показники стану й ефективності використання оборотних активів

Показник	Економічна сутність
Коефіцієнт обертання	Характеризує розмір одержаного чистого доходу в розрахунку на 1 грн. оборотних активів. Іншими словами, коефіцієнт обертання – це фондівіддача оборотних активів
Коефіцієнт завантаження	Показує суму оборотних коштів, що була авансована в розрахунку на 1 грн чистого доходу
Коефіцієнт завантаження коштів в обороті	Величина обернена до коефіцієнта обертання
Тривалість одного обороту	Характеризує середню кількість днів, необхідних для здійснення одного обороту оборотних активів
Прибутковість	Характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн. оборотних активів
Рентабельність	Визначає ступінь використання оборотних активів

Поділяємо погляд Ю. А. Потійка, що коефіцієнт обертання (інша назва: коефіцієнт оборотності) – це кількість оборотів, що здійснюють оборотні активи за період, який аналізується; визначається як відношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньорічної вартості оборотних активів [41].

Коефіцієнт завантаження (інша назва: коефіцієнт закріплення) – визначається як відношення середньорічної вартості оборотних активів до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Прибутковість – показник, що характеризує рівень окупності сукупних витрат виробництва або його складових, у тому числі оборотних активів. Визначається діленням обсягу балансового прибутку на 1000 грн. середньорічної вартості оборотних активів.

Швидкість обороту оборотних коштів залежить від тривалості їх надходження в сфері виробництва та сфері обігу. Оскільки тривалість виробничого циклу в різних галузях економіки суттєво відрізняється, то оборотність коштів зазвичай має широкий діапазон коливань.

Крім зазначених показників, також застосовується показник віддачі оборотних активів, який визначається відношенням прибутку від реалізації продукції до залишків оборотних активів.

Наведені показники оборотності оборотних активів є взаємопов'язаними, тобто якщо за результатами розрахунку одного з них формулюється висновок про прискорення (або уповільнення) обертання оборотних коштів, то такий же висновок буде й за іншими показниками. Збільшення коефіцієнта обертання (і, відповідно, зменшення коефіцієнта завантаження та скорочення тривалості одного обороту) свідчить про прискорення оборотності оборотних активів. Протилежні до наведених змін вказують на уповільнення оборотності оборотних коштів. При аналізі показники оборотності оборотних активів вивчаються за кілька періодів як у цілому, так і в розрізі окремих їх видів [32].

Метою аналізу оборотності оборотних активів є також визначення суми коштів, що їх було вивільнено з обороту за рахунок прискорення оборотності або додатково залучено в оборот внаслідок уповільнення оборотності оборотних активів.

Прискорення оборотності оборотних активів зменшує потребу в них, дозволяє підприємству вивільняти частину оборотних коштів або для потреб економіки в цілому (абсолютне вивільнення), або для додаткового виробництва продукції (відносне вивільнення).

В результаті прискорення обертання оборотних активів з обігу вивільняються матеріальні ресурси і джерела їх формування, при уповільненні обертання оборотних активів до обігу залучаються додаткові активи.

Вивільнення оборотних активів може бути абсолютним і відносним. Абсолютне має місце у випадку, коли фактичні залишки оборотних активів менші від нормативу або залишків попереднього періоду при збереженні чи перевищенні обсягу реалізації за визначений період. Відносне вивільнення має місце у випадках, коли прискорення їх обертання відбувається одночасно із зростанням виробничої програми підприємства, причому темп зростання залишків виробництва випереджає зростання залишків оборотних активів [29].

Прискорення обертання оборотних активів і вивільнення в результаті цього їх певної суми дозволяє підприємству спрямувати їх за своїм бажанням і обійтися без залучення додаткових фінансових ресурсів. Величина відносного вивільнення з обороту (-) або додаткового залучення в оборот (+) оборотних активів визначається як добуток одноденного обороту у звітному періоді на різницю тривалості одного обороту у звітному і базовому періодах.

Прискорення оборотності оборотних активів сприяє вирішенню фінансових проблем найбільш зручним способом за рахунок використання існуючих внутрішніх резервів підприємства.

Поліпшення використання оборотних активів підприємства і підвищення ефективності виробництва можна досягти через:

- скорочення виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей у зв'язку з переходом на оптову торгівлю та прямі економічні зв'язки з постачальником;

- прискорення обертання оборотних коштів за рахунок реалізації непотрібних, залежаних товарно-матеріальних цінностей.

Загалом слід зазначити, що пошук шляхів покращення оборотних активів передбачає, перш за все, впровадження сучасних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу, що забезпечують економію ресурсів, здешевлення виробництва і зростання якості продукції. Важливу роль в цьому відіграє удосконалення відносин з іншими господарюючими суб'єктами, контрагентами даного підприємства. Мова йде про удосконалення умов матеріально-технічного обслуговування. Крім того, покращення свого становища на ринку передбачає стабільність у відносинах з покупцями, вибір форм розрахунків, що гарантують платежі і забезпечують прискорення завершення реалізованої продукції і надходження коштів на рахунки підприємства. Це не тільки сприяє поліпшення фінансового стану підприємств, а й забезпечує закріплення господарських зв'язків, покращення фінансової і платіжної дисципліни

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Сучасна практика формування оборотних активів на підприємстві

Товариство з обмеженою відповідальністю ХХХу (далі ХХХ), на матеріалах якого виконувалось дослідження є сільськогосподарським підприємством, яке має права юридичної особи, володіє відокремленим майном, від свого імені набуває майнові та особисті немайнові права, вступає в зобов'язання, орендує майно та землю, здійснює будь яку виробничу, комерційну, посередницьку та іншу господарську діяльність, що не суперечить чинному законодавству і Статуту, з метою одержання прибутку.

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що характеризують: майновий стан, фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, фінансові результати і рентабельність, ділову активність підприємства тощо, використовуючи інформацію з балансу (Звіту про фінансовий стан) (додатки: А, Б, В), звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (додатки: Г, Д, Е).

Види і послідовність формування фінансових результатів підприємства з врахуванням сформованих окремо доходів та витрат проаналізовано в табл. 2.1 (додаток 3).

Дані табл. 2.1 свідчать про позитивний момент в діяльності ХХХ, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період 2019 – 2020 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж два рази з 48406 тис. грн до 107950 тис. грн. За наступні два роки ситуація не змінилась – продовжували розвиватись позитивні тенденції, що підтверджує подальший приріст прирості чистого прибутку ще майже на половину – до рівня 165091 тис. грн. Наочним відображенням динаміки зміни згаданих показни

ків, а також факторів, які мали вплив на такі зміни слугує рис. 2.1 (додаток З).

Фінансова стійкість підприємства характеризується системою фінансових коефіцієнтів. Вони розраховуються як співвідношення абсолютних показників активу й пасиву балансу (табл. 2.2, додаток И).

Як свідчать здійснені розрахунки рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2019 – 2021 рр. загалом зростав, і залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, збільшився за останні три роки сукупно на 0,100 пункти і на кінець 2021 року становить 0,776. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2021 р. – 0,224 свідчить про наявність загалом не значної залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування (рис. 2.2, додаток К).

Зміни абсолютних значень і тенденції зміни відносних показників, що використовуються для такої оцінки знаходять своє узагальнення при визначенні типу фінансової стійкості господарюючого суб'єкта (табл. 2.3, додаток Л).

Розрахункові дані табл. 2.3 підтверджують, зазначені вище, позитивні тенденції та вказують на зміну типу фінансової стійкості ХХХ, з кризового в 2019 – 2020 рр. в нестійкий у 2021 р. Така ситуація стала можливою завдяки зростанню обсягів власних оборотних коштів підприємства, які нарівні з короткостроковими та довгостроковими позиками використовуються на забезпечення покриття наявних обсягів запасів.

Ліквідність ХХХ, як і інших подібних господарюючих суб'єктів – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що випливають із кредитних та інших операцій, грошового характеру і мають певні терміни оплати. Оперативний аналіз платоспроможності ХХХ дає можливість виявити ознаки неплатоспроможності в діяльності підприємства для їх подальшого усунення (табл. 2.4).

**Оцінка та виявлення ознак неплатоспроможності ХХХ,
2019 – 2021 рр., тис. грн**

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+,-) 2020 р від 2019 р.	Відхилення (+,-) 2021 р від 2020 р.
Довгострокові фінансові інвестиції	548	0	0	-548	0
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти	22502	26310	23237	735	-3073
Поточні зобов'язання	173111	160242	170006	-3105	9764
Показник поточної неплатоспроможності	-150061	-133932	-146769	3292	-12837
Коефіцієнт покриття (Загальний коефіцієнт ліквідності)	1,845	2,280	2,806	0,961	0,526
Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,458	0,561	0,644	0,186	0,082
Чистий прибуток ("-" збиток)	48406	107950	165091	116685	57141

За досліджуваний період в ХХХ розвиваються позитивні тенденції. Як свідчать розрахунки табл. 2.4 на підприємстві за досліджуваний мала місце поточна неплатоспроможність з позитивною зміною значень загального коефіцієнта ліквідності та коефіцієнта забезпечення власними засобами.

Капітал підприємства в цілому є сумою коштів, основних фондів, нематеріальних активів. Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового становища суб'єктів підприємницької діяльності – взагалі, так і ХХХ зокрема (табл. 2.5, додаток М).

Дані табл. 2.5 підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2019 – 2020 рр. на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. На даний приріст виключний вплив мало збільшення обсягів власного капіталу підприємства. За період наступних 2020 – 2021 рр. капітал ХХХ продовжив суттєво зростати – приріст становив 183573 тис. грн, або на 22,6 %. На таке зростання пасивів підприємства, знову переважаючий вплив мало збільшення обсягів власного капіталу (на 171976 тис. грн, або 28,6 %), в той же час зобов'язання підприємства зросли на 11597 тис. грн, що у відносному виразі склало 5,5 %. Такі тенденції за останні три роки вплинули на зміни в структурі пасивів підп-

риємства в сторону збільшення частки власного капіталу і відповідного зростання питомої ваги зобов'язань, що посилює розвиток позитивної ситуації з загальним фінансовим станом на підприємстві.

В цілому здійснена оцінка окремих складових фінансово-економічної характеристики діяльності підприємства дає підстави акцентувати увагу на стабільній зміні обсягів капіталу ХХХ за останні три роки. В той же час слід відмітити покращення фінансових результатів діяльності підприємства за останній рік та позитивній тенденції рівня його ліквідності та фінансової стійкості.

Активи являють собою фінансово-економічні ресурси підприємств в різних видах для використання під час здійснення ними господарської діяльності, формуючись для досягнення конкретних цілей та втілення стратегії економічного розвитку та характеризуючи, при цьому, основу його економічного потенціалу. Загальновизнано, що активи підприємства повинні відповідати функціональному напрямку та обсягам його діяльності.

Згідно з П(С)БО 2 „Баланс” необоротними активами є всі активи, які не є оборотними. Таке визначення є складним для сприйняття, оскільки не можливо ідентифікувати конкретних ознак, які притаманні

Невід'ємним елементом загальної оцінки активів ХХХ загалом, і визначення частки їх необоротної складової, зокрема, є аналіз його майнового стану за інформацією бухгалтерського балансу з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу з обчисленням показників структури та динаміки (табл. 2.6, додаток Н).

Аналітичні дані табл. 2.6 вказують на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваній період. Так за 2019 – 2020 років загальна вартість майна підприємства зросла на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. Таку тенденцію забезпечило, в більшій мірі, збільшення обсягів необоротних активів – на 29,3 %, або 101556 тис. грн, тоді як оборотні активи за аналогічний період зросли на 45924 тис. грн (14,4 %). За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 183573 тис. грн, або 22,6 %. При цьо-

му, переважаючий вплив на загальну зміну в абсолютному розмірі знову мали, навпаки, оборотні активи. Графічним доповненням зроблених висновків є рис. 2.3.

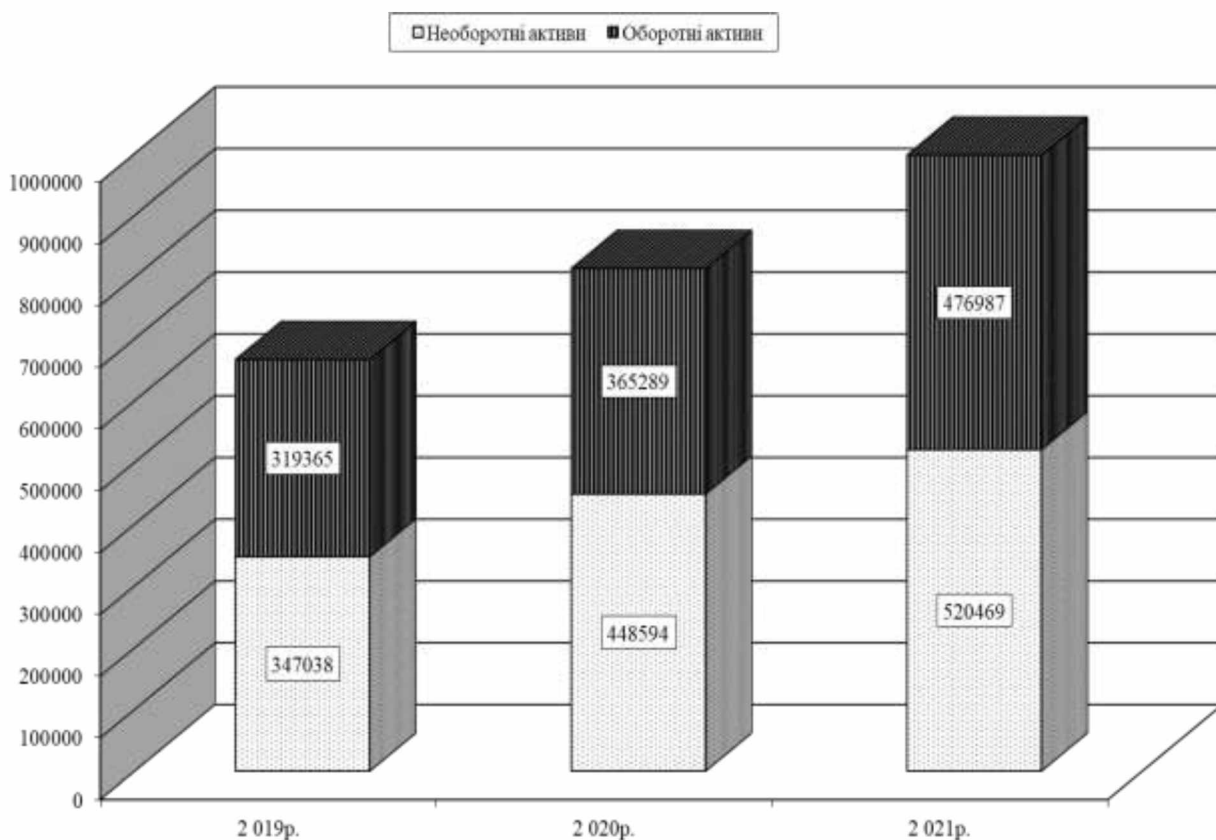

Рис. 2.3. Склад та динаміка окремих видів активів ХХХ, 2019 – 2021 рр., тис. грн

Розрахунки, здійснені в табл. 2.6 та графічно відображені на рис. 2.3, свідчать про загальний обсяг оборотних активів ХХХ та динаміку його зміни за останні три роки.

Для нормального функціонування кожне підприємство повинне мати оборотні активи у достатній кількості. Джерела формування оборотних активів значною мірою визначають ефективність їх використання. Провідну роль у складі джерел формування відіграють власні оборотні активи. Вони повинні забезпечувати майнову і оперативну самостійність підприємства, яка є необхідною для рентабельної підприємницької діяльності. Першочергово при створенні підприємства оборотні активи формуються за рахунок його зареєстрованого

(статутного) капіталу. Вони спрямовуються на придбання виробничих запасів, які надходять у виробництво для виготовлення товарної продукції. Готова продукція надходить на склад і відвантажується споживачу. До моменту її оплати виробник відчуває потребу в грошових коштах.

В сучасних умовах в джерелах формування оборотних активів все більше важливого значення набувають позикові кошти. Позикові кошти, основну форму яких представляють короткострокові кредити банку, покривають тимчасову додаткову потребу підприємства в засобах. Залучення позикових коштів обумовлено характером виробництва, складними розрахунково-платіжними відносинами, які виникли при переході до ринкової економіки, необхідністю поповнення недостатчі власних оборотних активів та іншими об'єктивними причинами.

Для виробництва продукції ХХХ необхідні оборотні виробничі фонди, які включають виробничі запаси (сировина, матеріали, паливо, тара тощо), поточні біологічні активи і незавершене виробництво. Спожиті у процесі виробництва оборотні фонди вступають у сферу обігу вже у товарній формі (у вигляді готової продукції на складі та при відвантаженні), яка потім по мірі реалізації готової продукції переходить у грошову (грошові кошти при розрахунках, грошові кошти в касі підприємства та на його рахунках у банку).

Поєднання оборотних фондів і фондів обігу в одному понятті „оборотні активи підприємства” ґрунтується на економічній сутності оборотних коштів, покликаних забезпечити неперервність усього відтворювального процесу, у ході якого фонди обов'язково проходять як стадію виробництва, так і стадію обігу.

При оцінці майнового стану підприємства прийоми горизонтального і вертикального аналізу скороченого аналітичного балансу тісно поєднуються з розрахунком показників структури, абсолютної та відносної зміни активів і пасивів, а також зміни питомої ваги.

Встановлений вище загальний обсяг оборотних активів потребує їх детального вивчення за умов господарської діяльності ХХХ (табл. 2.7, додаток П). Так характеризуючи оборотні активи ХХХ за формою слід вказати на суттєве

переважання оборотних у матеріальній формі і порівняно незначній долі оборотних активів у грошовій та розрахунковій формах. Причому за досліджуваний період обидві групи оборотних активів стабільно зростали і на кінець 2021 р. між ними встановилось співвідношення майже 404558 тис. грн і 72379 тис. грн.

Стосовно джерел формування оборотних активів ХХХ, слід вказати на стабільну тенденцію, яка полягає в зростанні за останні три роки долі власних джерела формування оборотних активів і відповідному зменшенні залежності від позикових. Графічною ілюстрацією зміни абсолютних розмірів оборотних активів, класифікованих за, наведеними вище, ознаками слугує рис. 2.4.

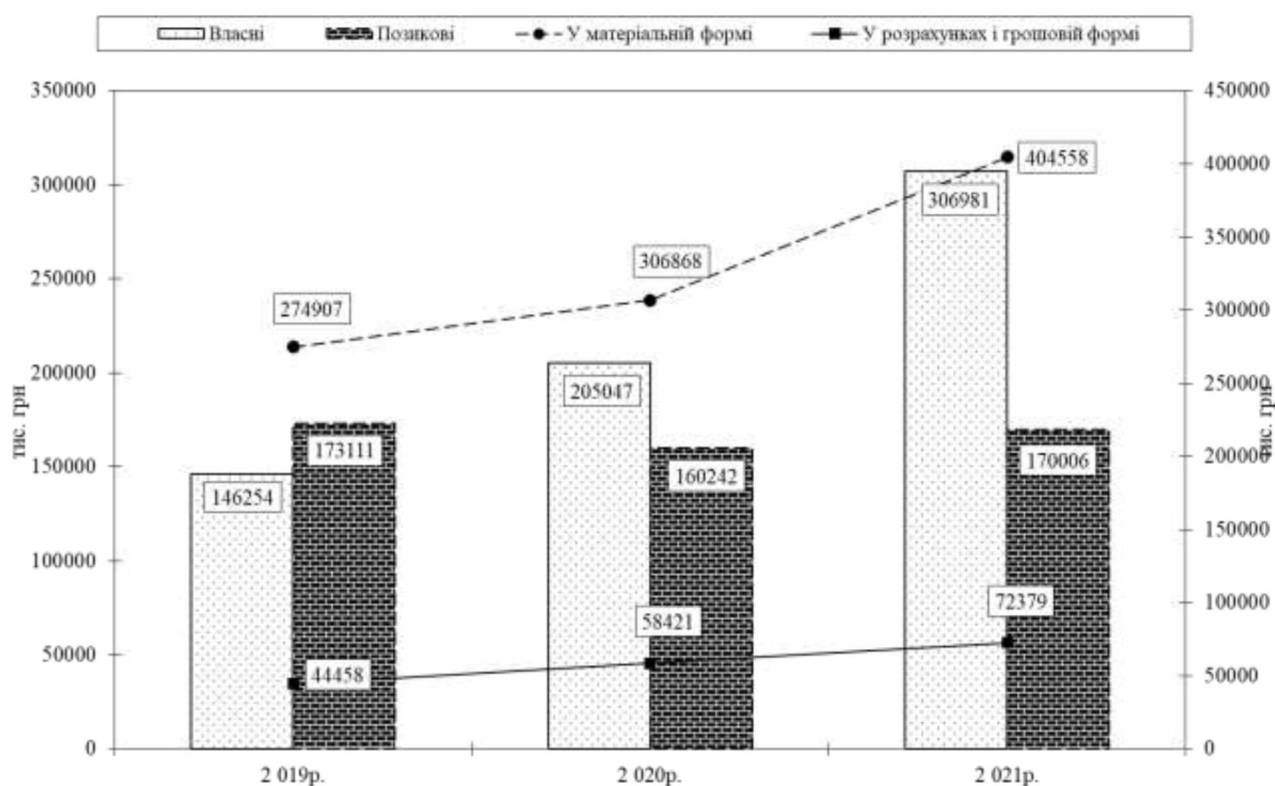

Рис. 2.4. Склад та динаміка зміни обсягів оборотних активів ХХХ за формою та джерелами формування, 2019 – 2021 рр. тис. грн

Крім форми, оборотні активи також прийнято ділити за сферою розміщення. Так у відповідності до даного критерію у ХХХ за період 2019 – 2021 рр. частка оборотних активів, що розміщені у сфері обігу залишається переважаючою, причому її питома вага зросла з 51,9 % до 59,1 %. При цьому на долю оборотних активів у виробництва, які, в абсолютному розмірі, загалом за останні

три роки також зростали, на кінець 2021 р. припадало 40,9 % загального обсягу оборотних активів.

Оцінюючи активи за рівнем ліквідності слід вказати на тенденцію суттєвого зростання за період 2019 – 2021 рр. обсягу всіх груп активів, що наочно підтверджує рис. 2.5.

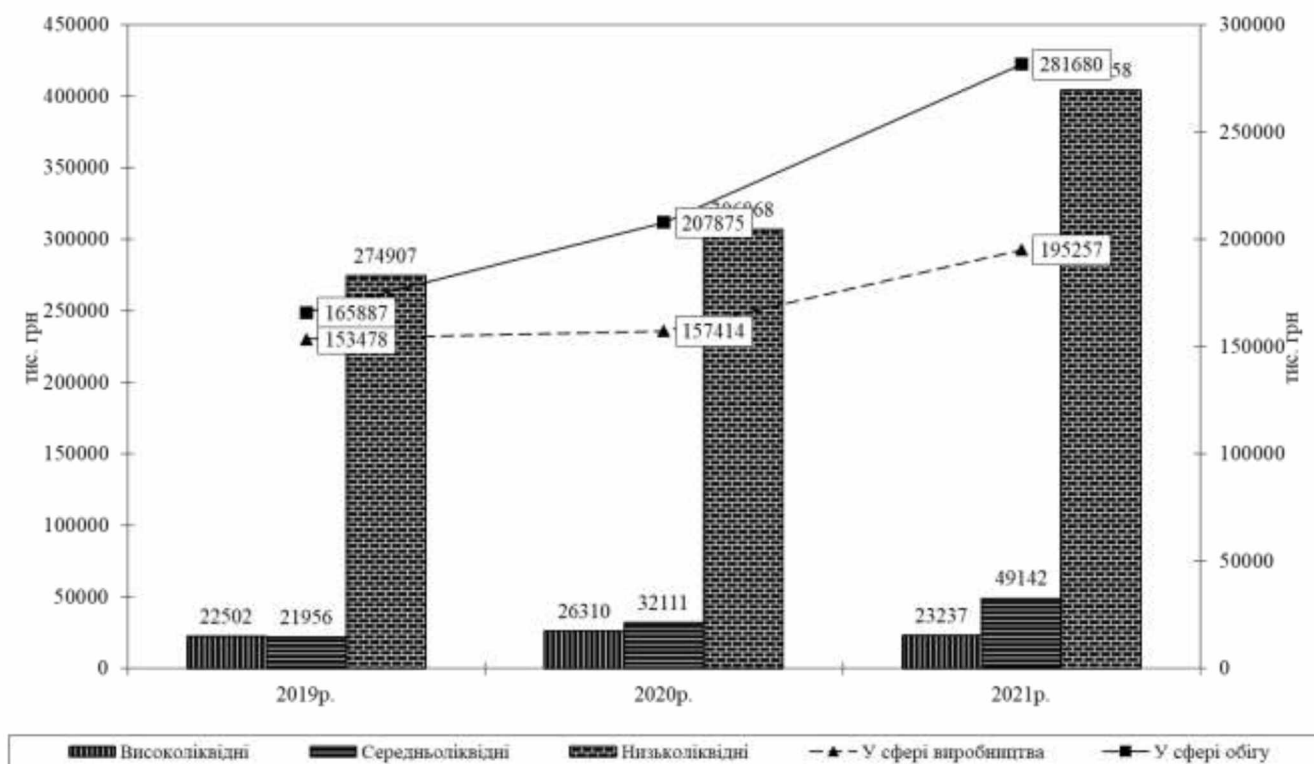

Рис. 2.5. Склад та динаміка зміни обсягів оборотних активів ПАФ „Подолька” за сферою розміщення та рівнем ліквідності, 2019 – 2021 рр. тис. грн

Обсяги сформованих за рахунок власних та залучених джерел оборотні активи потребують дослідження в розрізі окремих складових за період останніх трьох років. Така оцінка здійснюється на основі даних фінансової звітності, зокрема Балансу (табл. 2.8).

Виходячи з даних табл. 2.8 можна зробити висновок, що загальна величина оборотних активів ХХХ за досліджуваний період 2019 – 2021 рр. зроста майже на половину – на 49,4 % (157622 тис. грн). Дане збільшення оборотних активів обумовлене, в першу чергу, зростанням обсягів товарів ,готової продукції та виробничих запасів, величина яких за три досліджуваних роки зроста на 51996 тис. грн, 33012 тис. грн та 31205 тис. грн відповідно.

**Склад, структура та динаміка оборотних активів ХХХ,
2019 – 2021 рр., (станом на кінець року)**

Види оборотних активів	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2019 р.	
	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	абсо- лютне, грн	відно- сне, %
виробничі запаси	85965	26,9	100962	27,6	117170	24,6	31205	36,3
поточні біологічні активи	29119	9,1	26010	7,1	30188	6,3	1069	3,7
незавершене виробництво	38394	12,0	30442	8,3	47899	10,0	9505	24,8
готова продукція	60642	19,0	77395	21,2	93654	19,6	33012	54,4
товари	60787	19,0	72059	19,7	115647	24,2	54860	90,2
дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	9590	3,0	8268	2,3	27568	5,8	17978	187,5
дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	471	0,1	460	0,1	876	0,2	405	86,0
інша поточна дебіторська заборгованість	11895	3,7	23383	6,4	20698	4,3	8803	74,0
грошові кошти та їх еквіваленти:	22502	7,0	26310	7,2	23237	4,9	735	3,3
Разом	319365	100,0	365289	100,0	476987	100,0	157622	49,4

Одночасно суттєвим, в абсолютному розмірі, є зростання обсягів іншої поточної дебіторської заборгованості, дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги виробничих запасів та грошових коштів. В той же час приріст інших видів оборотних активів, наявних у ХХХ, за останні три роки був менш значним, що наочно підтверджує рис. 2.6.

Наведений рис. 2.6 свідчить про незначний структурний перерозподіл в складі оборотних активів підприємства.

Забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції обумовлює необхідність нормування оборотних активів, як в ХХХ, так і в інших сільськогосподарських підприємствах.

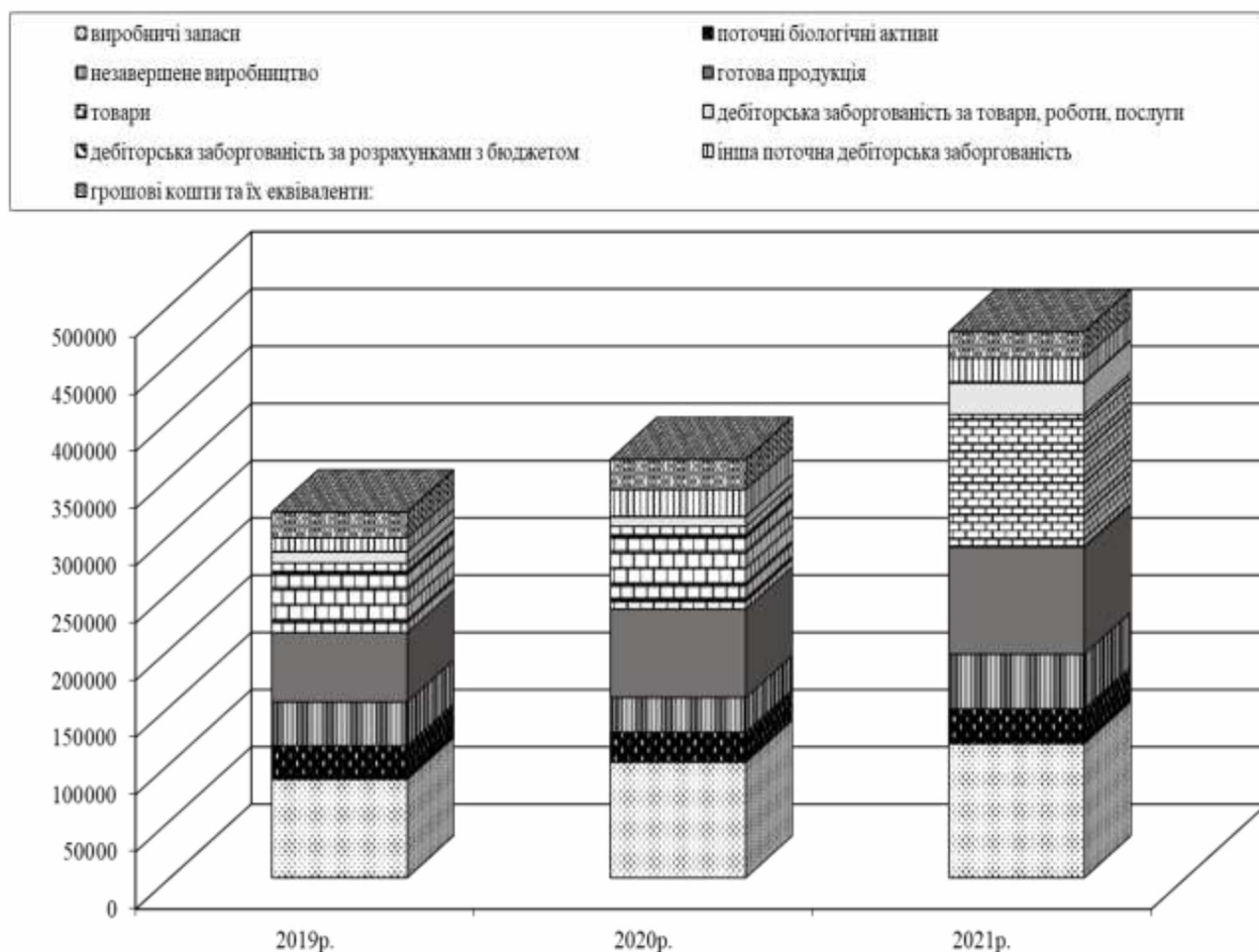

Рис. 2.6. Склад та динаміка зміни обсягів основних видів оборотних активів
XXX 2019 – 2021 рр., тис. грн

Підсумовуючи здійснене дослідження слід наголосити на тому фактові, що саме своєчасне дослідження існуючих тенденцій дозволяє оперативно реагувати на зміни в складі і структурі активів підприємства та джерел його формування шляхом обґрунтування комплексу заходів щодо поліпшення, як майнового потенціалу, так і в цілому фінансового стану підприємства.

2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання оборотних активів сільськогосподарськими товаровиробниками

За твердженням науковців, що займаються системними дослідженнями у

сфері фінансового управління активами підприємства, із загальної економії, яку може одержати підприємство при ефективному управлінні майном: 50 % може дати ефективне управління товарно-матеріальними запасами, 40 % забезпечить управління запасами готової продукції і дебіторською заборгованістю, 10 % становитиме управління власне технологічним циклом.

Зважаючи на даний факт, в процесі аналізу досить важливим є вивчення структури основних та оборотних активів, розміщення їх в сфері виробництва й обертання, ефективність використання.

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів на підприємствах використовуються різноманітні показники, найважливішим з яких є показники оборотності, що характеризують швидкість їх обороту на різних стадіях діяльності підприємства.

Прискорення обертання оборотних активів сприяє вивільненню з обороту частини активів, яка розраховується множенням фактичного одноденного обсягу реалізації продукції на дні прискорення обертання оборотних активів. Розрізняють як абсолютне так і відносне вивільнення активів.

Абсолютне вивільнення оборотних активів – це пряме скорочення потреби в оборотних коштах проти скорочення потреби в оборотних коштах проти попереднього періоду за одночасного збільшення обсягу виробництва.

Відносне вивільнення оборотних активів виникає тоді, коли внаслідок поліпшення їх використання підприємство з тією самою сумою оборотних активів або з незначним їх зростанням у плановому році збільшує обсяг виробництва.

Детальніший аналіз рівня ефективності використання оборотних активів на підприємстві можливий шляхом розрахунку групи показників, що визначають рівень його (підприємства) ділової активності (табл. 2.9).

Здійснені в табл. 2.9 розрахунки свідчать про загалом позитивну динаміку показників оцінки ділової активності ХХХ за досліджуваний період, особливо за 2020 – 2021 рр. Позитивною ознакою є скорочення періоду обертання оборотних активів загалом, запасів та коштів у розрахунках та дебіторської заборго-

ваності, зокрема, за останні два роки на 14, 13 та 1 день відповідно.

Таблиця 2.9

**Оцінка ефективності використання оборотних активів ХХХ, 2019 – 2021
рр. (станом на кінець року)**

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+;-)			
				2020 р. від 2019р.		2021 р. від 2020 р.	
				абсолютне	відносне, %	абсолютне	відносне, %
Коефіцієнт обертання активів	0,901	0,895	0,972	-0,006	X	0,076	X
Тривалість одного обороту активів, днів	399	402	370	3	0,6	-32	-7,9
Коефіцієнт обертання оборотних активів	2,014	1,936	2,090	-0,078	X	0,154	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	179	186	172	7	4,0	-14	-7,4
Коефіцієнт обертання запасів	2,342	2,278	2,474	-0,063	X	0,196	X
Тривалість одного обороту запасів, днів	154	158	146	4	2,8	-13	-7,9
Коефіцієнт обертання коштів у розрахунках	14,380	12,883	13,457	-1,497	X	0,574	X
Тривалість одного обороту коштів у розрахунках, днів	25	28	27	3	11,6	-1	-4,3
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	27,893	24,514	21,662	-3,380	X	-2,851	X
Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	13	15	17	2	13,8	2	13,2
Тривалість операційного циклу, днів	232	170	168	-62	-26,6	-2	-1,7

Ці зміни пояснюються, вже згаданим, різними темпами зміни обсягів середньорічної вартості активів та чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (рис. 2.7).

При аналізі показники оборотності оборотних активів вивчаються за кілька періодів як у цілому, так і в розрізі окремих їх видів. За даними табл. 2.10 проведемо загальний аналіз оборотності оборотних активів.

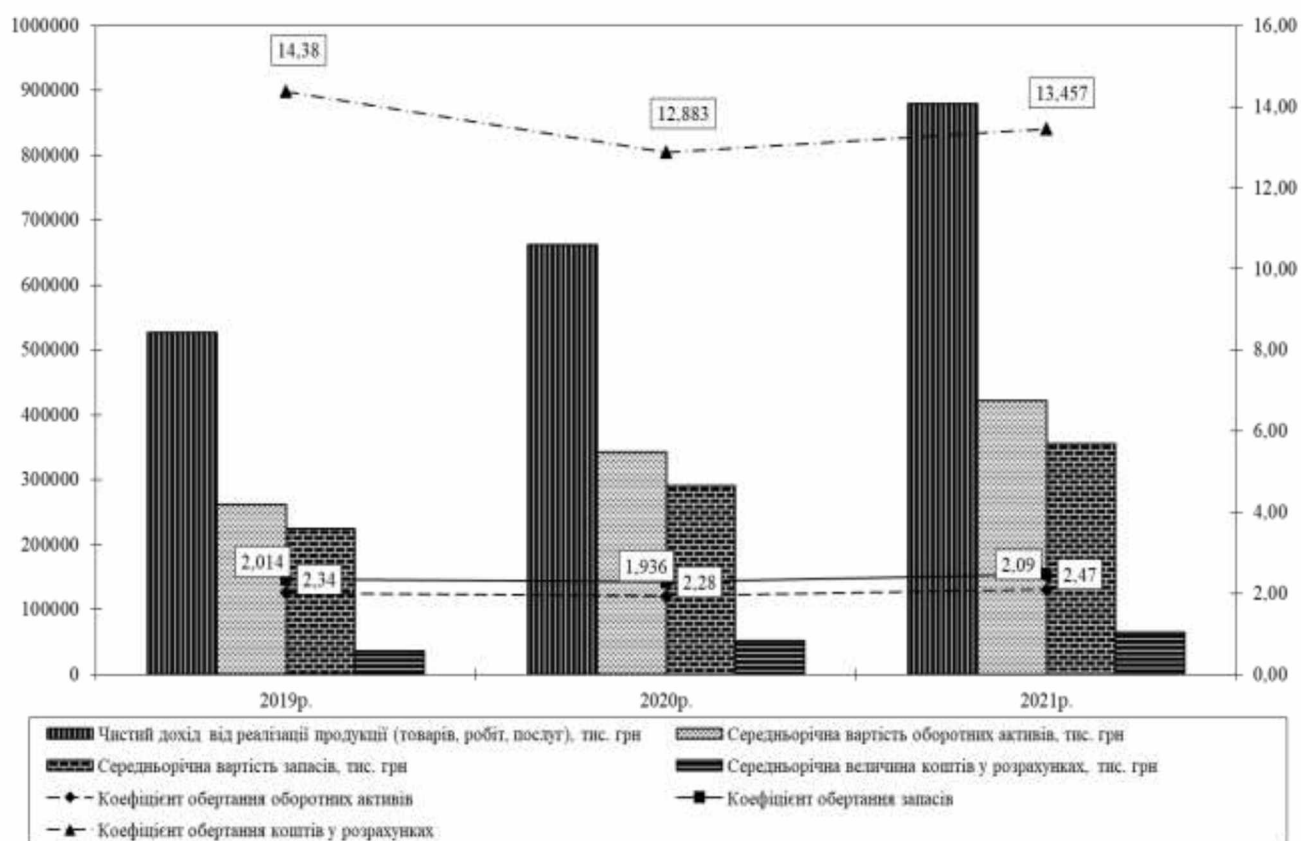

Рис. 2.9. Динаміка показників оборотності оборотних активів ХХХ за 2019 – 2021 рр.

Таблиця 2.10

Показники оцінки оборотності оборотних активів ХХХ, 2019 – 2021 рр.

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.	
				абсолютне	відносне, %	абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	527408	662690	880064	135282	25,7	217374	32,8
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	261920	342327	421138	80408	30,7	78811	23,0
Коефіцієнт обертання оборотних активів	2,014	1,936	2,090	-0,078	X	0,154	X
Коефіцієнт завантаження оборотних активів	0,497	0,517	0,479	0,020	X	-0,038	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	179	186	172	7	4,0	-14	-7,4

Отримані в табл. 2.10 дані підтверджують факт практично різних темпів зміни чистого доходу від реалізації власної продукції (товарів, робіт, послуг) і середньорічної вартості оборотних активів ХХХ.

Так, використаний в даній таблиці ланцюговий спосіб аналізу зміни обсягів досліджуваних показників за останні роки свідчить, що за період 2019 – 2020 рр. чистий дохід збільшився на 135282 тис. грн, або на 25,7 % при одночасному прирості вартості оборотних активів на 80408 тис. грн (30,7 %). За наступний рік чистий дохід підприємства продовжував зростати, а обсяг такого приросту склав 217374 тис. грн, або 32,8 %, в той час коли обсяг оборотних активів зріс на 78811 тис. грн, що у відносному виразі склало на 23,0 %.

Такі зміни обумовили взаємопов'язані тенденції зміни коефіцієнтів обертання та завантаження оборотних активів ХХХ. Так, за 2019 – 2020 рр. коефіцієнт обертання оборотних активів зменшився на 0,078, а за наступні два роки, навпаки зріс – на 0,154. Тенденція зміни коефіцієнта завантаження за досліджуваний період була протилежною, що наочно доводить рис. 2.10 (додаток Р).

Дослідження здійсненні вище дають підстави стверджувати про наявність нерівномірного впливу на зміну рівня оборотності оборотних активів зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та середньорічної вартості оборотних активів за відповідний рік. З метою встановлення міри впливу кожного із згаданих факторів на загальну динаміку показника фондівіддачі здійснено факторний аналіз.

Для цього за допомогою відповідної детермінованої моделі доцільно розрахувати значення умовного рівня оборотності оборотних активів у ХХХ:

$$Кооа_{ум} = ЧД_{2021 \text{ р.}} / ОА_{2019 \text{ р.}} \quad (2.1)$$

де Кооа – коефіцієнт обертання оборотних активів,

ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг),

ОА – середньорічна вартість оборотних активів.

В результаті розрахунків маємо – 880064 тис. грн / 261920 тис. грн = 3,360.

Загальна зміна рівня оборотності оборотних активів в 2021 році порівняно з 2019 роком становить:

$$\Delta K_{oa} = K_{oa_{2021\text{ р.}}} - K_{oa_{2019\text{ р.}}} \quad (2.2)$$

в тому числі за рахунок:

- зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

$$\Delta K_{oa_{чд}} = K_{oa_{ум}} - K_{oa_{2019\text{ р.}}} \quad (2.3)$$

- зміни середньорічної вартості основних засобів

$$\Delta K_{oa_{oa}} = K_{oa_{2021\text{ р.}}} - K_{oa_{ум}} \quad (2.4)$$

Застосування даної методики показало, що в ХХХ за період 2019 – 2021 рр. загальний рівень оборотності оборотних активів збільшився на 0,076 пунктів, або на 3,8 %. При цьому за рахунок збільшення величини чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) більше ніж на половину (на 66,9%) рівень оборотності оборотних активів в досліджуваному періоді збільшився на 1,346 пункти (3,360 – 2,014), тоді як приріст у 2021 р. середньорічної вартості оборотних активів на 60,8 % у порівнянні з 2019 р. міг би привести до зниження рівня оборотності на 1,270 пунктів (2,090 – 3,360). Отже здійснені розрахунки доводять домінуючий вплив зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на позитивну динаміку рівня оборотності оборотних активів на підприємстві.

В цілому говорити про ефективне використання оборотних засобів можна лише тоді, коли мова йде про одночасне зростання показників стану та ефективності використання оборотних засобів підприємства в динаміці і здатності підприємства за рахунок власних коштів розраховатися за своїми зобов'язаннями, не допускаючи невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості. Звичайно, це не означає, що підприємство повинне зосередитися на формуванні високоліквідних активів, оскільки це дозволить лише штучно

збільшити його ліквідність. Навпаки, ретельно дослідивши можливі фактор впливу на ефективність використання оборотних засобів, воно має сформувати оптимальну структуру оборотних коштів, забезпечивши її раціональне використання що до випуску конкурентоздатності продукції та отримання прибутку.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних активів сільськогосподарських підприємств

В ринкових умовах господарювання конкурентна позиція, фінансова стабільність та прибутковість сільськогосподарських підприємств залежить від розвитку стратегічного та тактичного фінансового планування. Жодний фінансовий чи виробничий бізнес-план не матиме свого значення без науково обґрунтованих показників формування та використання оборотних засобів. На сьогоднішній день економічна наука має у своєму арсеналі ефективний та дієвий інструмент оптимізації оборотних засобів господарюючих суб'єктів, який має назву нормування.

Після реформування аграрного сектору більшість сільськогосподарських підприємств не проводить нормування, обґрунтовуючи це складністю встановлення та дотримання нормативів в умовах нестабільної економіки та невизначеності. Також перешкодою для широкого використання нормування є втрата зв'язку між кредитуванням та формуванням оборотних засобів підприємств.

Організація оборотних активів у ХХХ включає визначення потреби в оборотних активах, їх складу структури, джерел формування та регулювання, управління використанням оборотних активів. Визначення потреби в оборотних коштах здійснюється шляхом їх нормування.

Нормування – це розрахунок мінімальної потреби в оборотних активах, необхідних для забезпечення безперебійної роботи підприємства. Нормування оборотних активів здійснюється у наступному порядку (рис. 3.1).

Визначення мінімальної потреби у власних оборотних активах означає встановлення розміру грошових коштів, авансових у виробничі запаси, незавершене виробництво та запаси готової продукції.

Рис. 3.1. Схема організації процесу нормування оборотних активів у
ХХХ

На сьогодні існує три методи нормування оборотних активів: метод прямого розрахунку, аналітичний та коефіцієнтний методи. Застосування того чи іншого методу варіюється в залежності від роду діяльності конкретного підприємства та окремого елемента оборотного засобу, для якого встановлюються нормативи. Вибір того або іншого методу залежить від конкретних умов господарювання, специфіки відносин з партнером і контрагентами підприємства.

Головною перевагою методу прямого розрахунку є врахування всіх індивідуальних, організаційно-економічних, технологічних та фінансових особливостей діяльності суб'єкта господарювання. Поруч із цим, економічний та аналітичний методи дозволяють врахувати тенденції зміни обсягів виробництва та виявити надлишкові запаси. Не зважаючи на це, використання останніх двох методик суттєво знижує розмір нормативу через неврахування факторів виробничого характеру та примітивність розрахунків, переносячи недоліки нормування фактичного періоду на майбутні роки.

Аналітичний або дослідно-статистичний метод передбачає аналіз наявних товарно-матеріальних цінностей з подальшим коригуванням фактичних запасів і вилученням з них надлишкових і застарілих. Основним недоліком цього методу є те, що він не відображає реального проходження виробничого процесу та кругообігу оборотних засобів, оскільки нормативи визначаються на основі фактичних даних минулого року. Це призводить до того, що визначені таким чи-

ном нормативи є доволі відносними. Він орієнтується на фактичну організацію виробництва, постачання та збуту й не сприяє їх покращенню. Отже, недоліки в організації та використанні оборотних засобів у минулому періоді не усуваються, а переносяться на наступний, не мобілізуються резерви прискорення оборотності та не враховуються прогресивні чинники, такі як поліпшення матеріально-технічного постачання, поліпшення технології та організації виробництва, а також умов реалізації продукції.

Коефіцієнтний метод полягає в уточненні чинних на початок розрахункового періоду нормативів оборотних засобів згідно зі змінами в цьому періоді показників виробництва, що впливають на величину цих засобів. За вказаним методом норматив оборотних засобів визначають як співвідношення між темпами зростання обсягів виробництва та величиною нормованих оборотних коштів у базовому році.

Окрім цих методів, використовується розрахунково-аналітичний метод, суть якого полягає у визначенні мінімальної потреби певного виду оборотних засобів на основі даних минулого року шляхом ділення фактичних мінімальних залишків на основний показник, який визначає його обсяг. Основними недоліками цього методу, на думку багатьох економістів, є те, що для визначення нормативів оборотних засобів використовують фактичні залишки минулого року, тобто розмір нормативу формується на основі вартості раніше створених виробничих запасів. Таким чином, по суті недоліки у формуванні виробничих запасів минулого року переносяться в плановий.

Найбільш трудомісткою і складною у ХХХ є розробка норм запасу. Нормами запасу в днях застосовується протягом кількох років, якщо суттєво не змінюються умови виробництва, постачання та збуту, розрахунків. Нині підприємствам надано право самостійно розраховувати нормативи оборотних коштів. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 19 квітня 1993 року №279 „Про нормативи запасів товарно-матеріальних цінностей державних підприємств і організацій та джерела їх по-

криття”. Міністерством економіки разом з Міністерством фінансів встановлено Типовий порядок визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей.

В ХХХ виробничі запаси нормуються для забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. У складі виробничих запасів найбільшу питому вагу мають сировина, матеріали й покупні напівфабрикати. Одноденне витрачання сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів визначається за кошторисом витрат на виробництво IV кварталу планового року без відрахування поворотних відходів. Розмір одноденних витрат за номенклатурою сировини, що споживається, матеріалів і покупних напівфабрикатів розраховується діленням суми їх витрат у IV кварталі планового року на 90.

Норма оборотних коштів стовно сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів включає такі елементи: транспортний запас; час для прийняття; розвантаження, сортування, складування матеріалів, технологічний запас; поточний (складський) запас; гарантійний (страховий) запас.

Розрахуємо норматив оборотних коштів ХХХ авансових в сировину та матеріали (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок нормативу оборотних коштів, авансових в сировину та матеріали ХХХ

Назва матеріалу	Приймання, розвантаження, дні	Підготовка до виробничого процесу, дні	Час знаходження в дорозі, дні	Поточний складський запас, дні	Страховий запас, дні	Разом норма запасу, дні	Одноденне витрачання матеріалів тис. грн.	Норматив тис. грн.
Соняшник	1	1	1	60	10	73	90,0	6570,0
Паливо	1	1	1	1	-	4	0,25	1,0
Запчастини	1	1	-	-	-	2	0,27	0,54
Разом	3	3	2	61	10	x	x	6571,54

Транспортний запас визначається як різниця між часом перебування в дорозі від постачальника до споживача та часом поштового пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і обробки банками за місцем знаходження постачальника і споживача.

За наявності кількох постачальників транспортний запас щодо конкретних видів матеріальних цінностей розраховується як середньозважена величина. Якщо сировина і матеріали надходять до споживача раніше за прибуття розрахункових документів (або ці процеси збігаються в часі), транспортний запас не встановлюється.

Підготовчий запас – це час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів.

Технологічний запас включає час підготовки операції, якщо вони не є складовою частиною виробничого циклу. Норма технологічного запасу визначається конкретними умовами роботи кожного підприємства і тривалістю підготовчих операцій.

Поточний запас – норма оборотних коштів у частині поточного запасу залежить від частоти та рівномірності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві. Що частіше вони надходять на адресу споживача, то менш буде поточний запас. У норму оборотних коштів, як правило, включається середній поточний запас у розмірі 50 % тривалості інтервалу між поставками. Інтервал поставок визначається на підставі договорів із постачальниками або виходячи з фактичних даних про надходження за попередній період.

У разі, коли за розробки норм оборотних активів у частині поточного запасу щодо окремих видів матеріалів відсутні планово-календарні строки поставок, середній інтервал між поставками визначається на підставі даних про фактичне надходження матеріалів. Для цього кількість днів у році (360) слід розділити на загальну кількість поставок даного виду матеріалів за звітний рік. У розрахунках середнього інтервалу не враховують дрібні партії та надмірну великі надходження.

Поставки від кількох постачальників можуть суттєво різнитися за обсягом і величиною інтервалів між окремими партіями, що залежить від різних причин – особливостей транспортування періодичності випуску тих чи тих матеріальних цінностей постачальниками, умов конкретних договорів на постачання тощо. У такому разі середній інтервал між поставками розраховується як

середньозважена величина. Для її визначення обсяг кожної поставки сировини і матеріалів множать на інтервал у днях до наступної поставки і суму одержаних добутоків ділять на загальний обсяг поставки, узятий для розрахунків середньозваженого інтервалу.

Розрахунок інтервалу між поставками методом середньозваженої величини у ХХХ проаналізуємо за допомогою табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Розрахунок середньозваженого інтервалу поставки у ХХХ

Дата надходження матеріалів від постачальника	Обсяг поставки	Інтервал у днях до наступної поставки	Похідні числа (гр.2*гр.3)	Пояснення причин виключення поставок із розрахунків
1	2	3	4	5
08.01	280	3	840	
16.01	310	6	1860	
22.01	250	3	750	
25.01	270	4	1080	
29.01	200	1	200	
30.01	180	3	540	
2.02	270	4	1080	
6.02	290	6	1740	
12.02	300	2	600	
14.02	340	3	1020	
17.02	260	2	520	
19.02	170	1	170	
20.02	170	11	1870	
3.03	260	2	520	
5.03	200	3	600	
8.03	290	3	870	
11.03	280	2	560	
13.03	300	1	300	
14.03	250	3	750	
17.03	220	26	5720	
10.04	240	4	960	
14.04	290	4	1160	
18.04	310	4	1240	
22.04	270	1	270	
23.04	240	3	720	
26.04	290	1	290	
27.04	260	10	2600	
7.05	250	3	750	
10.05	290	2	580	
12.05	270	3	810	
15.05	210	2	420	

1	2	3	4	5
17.05	180	2	360	
19.05	240	4	960	
23.05	260	23	5980	
16.06	240	2	480	
18.06	210	3	630	
21.06	230	3	690	
24.06	270	2	540	
26.06	280	2	560	
28.06	200	2	400	
30.06	170	3	510	
4.07	120	7	840	Одноразова дрібна поставка
11.07	230	4	920	
15.07	170	4	680	
19.07	180	11	1980	
1.09-30.09	9150	14	128100	
1.10-30.10	9150	5	45750	Випадкове надміру велике надходження
5.011	300	4	1200	
9.11	260	4	1040	
13.11	250	4	1000	
17.11	280	2	560	
19.11	290	3	870	
22.11	290	3	870	
25.11	280	2	560	
27.11	320	7	2240	
30.11	220	1	220	
2.12	270	3	810	
5.12	280	2	560	
7.12	240	1	240	
8.12	260	4	1040	
12.12	280	3	840	
15.12	260	1	260	
16.12	250	3	750	
19.12	260	19	4940	
Усього	33880		238770	

У розрахунок береться $33880 - 9270 = 24610$. Середньозважений інтервал дорівнює 10 днів ($238770 : 24610$). Норма оборотних коштів на поточний запас визначається як 50 % від середньозваженого інтервалу, тобто становить 5 днів.

Гарантійний (страховий) запас створюється з метою запобігання наслідкам можливих перебоїв у постачанні; порушення умов постачання або затримка

вантажу в дорозі; зміна постачальником строків відвантаження в межах, що допускаються особливими умовами постачання чи договором.

Норма оборотних активів на страховий запас встановлюється, як правило, в межах 50 % поточного запасу. Для матеріалів, що надходять зі складів постачальників і збутових організацій з доставкою автотранспортом, страхового запасу здебільшого не передбачається.

До виробничих запасів входять також допоміжні матеріали, паливо, тара, запасні частини, й малоцінні швидкозношувані предмети, які беруть участь у створенні нової вартості і теж потребують визначення оптимальної потреби в них. Норматив оборотних коштів щодо допоміжних матеріалів розраховується множенням норм на величину одноденного їх витрачання за кошторисом витрат на виробництво. Норми за видами і групами допоміжних матеріалів розраховується у такому самому порядку, як і для основних матеріалів

Норматив оборотних коштів на паливо встановлюється для всіх видів палива (крім газу), що використовується як для технологічних цілей, так і для господарських потреб виробництва. Величина нормативу оборотних коштів на цю статтю визначається за методом, аналогічним методу розрахунку нормативу оборотних коштів на основні матеріали.

Розраховуючи одноденне витрачання за статтею „Паливо”, із кошторису витрат на виробництво необхідно виключити вартість газового палива у непромислових господарствах, якщо ці витрати не були враховані в кошторисі витрат на основне виробництво.

У ХХХ розраховану норму оборотних коштів беруть за основу розрахунку нормативу оборотних коштів на запасні частини на плановий рік. Ця норма може користуватися з урахуванням продовження строків міжремонтних періодів у запланованому році. Норматив оборотних коштів на запасні частини в плановому році визначається множенням середньорічної вартості виробничого, силового обладнання і транспортних засобів, передбачених планом, на скориговану норму оборотних коштів на запасні частини.

Норматив для малоцінних та швидкозношуваних предметів залежить від

складу цієї статті. Малоцінні та швидкозношувані предмети служать, як правило, менше одного року і, беручи участь у процесі виробництва, не є предметами праці. Свою вартість на вартість готової продукції вони переносять неповністю, а частинами.

У ХХХ норматив оборотних коштів для малоцінних та швидкозношуваних предметів визначається окремо для кожної групи незалежно від характеру їх використання у виробництві: малоцінний і швидкозношуваний інвентар; спеціальний одяг і спеціальне взуття; спеціальний інструмент і спеціальні пристосування; змінне обладнання; виробнича тара.

Потреба в оборотних коштах для кожної групи розраховується для створення запасів на складі та в експлуатації. У зв'язку з тим, що вартість малоцінних і швидкозношуваних предметів, які знаходяться в експлуатації, відображається в обліку за мінусом зносу, то, визначаючи норматив, беруть у рахунок 50% їхньої повної вартості. Решта вартості списується на собівартість продукції під час передачі зі складу в експлуатацію. Для визначення нормативу оборотних коштів на складі малоцінні та швидкозношувані предмети враховуються за їхньою повною вартістю.

До готової продукції у ХХХ відносять вироби, завершені виробництвом, прийняті технічним контролем підприємства і задані на склад або прийняті замовником, відповідно до затвердженого порядку приймання продукції. Обсяги готової продукції на складі ХХХ мають бути оптимальними щодо тривалості виробничого циклу, умов реалізації і порядку її оплати.

Норма запасу готової оборотних коштів для готової продукції обчислюється в днях і включає такі елементи: час на комплектування виробів для поставки, упаковку продукції, час на оформлення і здачу платіжних документів у банк. Норматив оборотних коштів для готової продукції визначається як добуток норми оборотних коштів у днях і одноденного випуску продукції в плановому році за виробничою собівартістю.

Сукупний норматив оборотних коштів підприємства на плановий рік визначається підсумовуванням нормативів за кожною статтею нормованих оборо-

ТНИХ КОШТІВ.

3.2. Напрями удосконалення управління формуванням та використанням оборотних активів аграрних товаровиробників

Одним з основних факторів будь-якого бізнесу є організація ефективного управління його оборотними активами.

Напрями підвищення ефективності використання оборотних активів у ХХХ можна виділити в три підгрупи, що представляють: 1) передвиробничу стадію; 2) виробничу стадію (незавершене виробництво); 3) реалізаційну стадію.

Саме за такими стадіями більшість авторів виділяють шляхи удосконалення управління оборотними активами.

Передвиробнича стадія. Величина виробничих запасів і відносний розмір обігових коштів на їх утворення можуть бути зменшені шляхом удосконалення матеріально-технічного забезпечення: прискорення і здешевлення перевезень; поліпшення організації складського господарства на основі його механізації й автоматизації; застосування більш точного нормування витрат матеріалів; скорочення невиробничих затрат матеріалів; повторного використання відходів виробництва; заміна дорогих матеріалів більш дешевими; заміна використаних запасних частин, тари, інструментів тощо.

Необхідно також звернути увагу на забезпечення необхідного контролю за оборотними активами на даному етапі. За ефективної системи контролю можна отримати зниження втрат пов'язаних з незадовільною системою контролю за кількістю і якістю оборотних активів, що надходять у ХХХ, а також попередити псування та безконтрольне використання активів.

Наступна стадія виробнича. Незавершене виробництво і сума вкладених у нього коштів при існуючому обсязі виробництва залежать від тривалості виробничого циклу. В свою чергу тривалість виробничого циклу може бути скорочена.

чена внаслідок: 1) упровадження потокових (зокрема, конвеєрних) методів обробки; 2) зменшення тривалості між операційних періодів за рахунок ретельної підготовки виробництва, останнє передбачає зменшення перебоїв і забезпечення ритмічної роботи підприємства; 3) застосування автоматичного устаткування, верстатів із числовим програмним управлінням, гнучких виробничих систем; 4) підвищення змінності виробництва.

Скорочення перебування готової продукції на складі залежить від багатьох факторів. Одні з них безпосередньо пов'язані з роботою підприємства, інші – з організацією збуту продукції.

До факторів, що безпосередньо пов'язані з роботою підприємства належать якість і номенклатура продукції, обґрунтоване планування асортименту, партій продукції та періодів їх випуску.

До факторів, що пов'язані зі збутом продукції належить організація збуту продукції, вибір системи розрахунків, термінів доставки продукції до споживачів. Висока якість продукції, точне дотримання планового асортименту, ритмічність роботи підприємства значно скорочують час реалізації продукції.

Прискорюють реалізацію продукції постійний зв'язок із замовниками, своєчасне повідомлення їх про відвантаження продукції, швидка обробка необхідних документів, своєчасне забезпечення транспортними засобами. Скорочення проміжних ланок в апараті збуту, чітка робота транспорту також сприяють скороченню тривалості оборотних циклів.

Важливим напрямом удосконалення використання оборотних активів у ХХХ ” є також раціональне використання матеріальних ресурсів, зниження матеріаломісткості продукції.

Для цього є різні шляхи, головні з яких: економічно обґрунтований вибір сировини; підвищення коефіцієнта використання матеріалів; комплексне використання сировини і відходів виробництва; підвищення якості сировини, матеріалів і готової продукції; удосконалення конструкцій виробів; удосконалення виробничих процесів; впровадження нової прогресивної технології; застосування соціально-економічних стимулів.

Пошук шляхів удосконалення управління оборотними активами за стадіями кругообігу оборотних активів є оперативним та найефективнішим.

Управління оборотними активами у ХХХ, в першу чергу, має передбачати визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина оборотних активів повинна з однієї сторони забезпечувати безперебійне, ефективне функціонування підприємства, з іншої – мінімізувати наявність недіючих поточних оборотних активів.

Необхідний обсяг оборотних активів слід розглядати з двох позицій: ліквідності та доходності. При низькому рівні оборотних активів можлива втрата ліквідності і як наслідок можливі перебої в роботі та втрата доходів. При зростанні величини оборотних активів ризик втрати ліквідності знижується.

При деякому оптимальному рівні оборотних активів прибуток стає максимальним. Подальше зростання оборотних активів, приводить до того, що підприємство матиме в своєму розпорядженні вільні активи, утримання яких, призводить до витрат і зниження прибутку.

Таким чином, стратегія і тактика управління оборотними активами полягає в пошуку компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективності роботи підприємства.

Управління грошовими коштами або залишком грошових коштів, що постійно перебувають у розпорядженні підприємства, є важливою невід'ємною частиною управління оборотними активами.

Неодмінним елементом політики управління грошовими коштами є їх ефективний збір (стягнення), платежі та короткострокове інвестування. Відповідальність за систему управління грошовими коштами, як правило, має покладатися на обліково-фінансові відділи підприємства. При цьому важливу роль відіграє складання касового плану, який визначає яку кількість грошових коштів може бути в наявності, коли вони надійдуть в наше розпорядження та на який строк. Крім того, підприємству необхідно систематично одержувати інформацію про рух грошових коштів та мати певну систему контролю.

Мета управління грошовими коштами підприємства – визначення оптимального залишку грошових коштів, який необхідний для розрахунку за своїми невідкладними фінансовими зобов'язаннями, а також визначення інвестиційних можливостей підприємства здійснювати короткострокові фінансові вкладення.

На першому етапі управління грошовими коштами аналізується сутність участі грошових коштів в оборотних активах підприємства в динаміці. Для цього розраховуються такі показники: коефіцієнт участі грошових коштів в оборотних активах; середній період обороту грошових коштів; кількість оборотів грошових коштів.

На другому етапі управління грошовими потоками підприємств визначається оптимальний розмір залишку грошових коштів на основі прогнозу руху грошових коштів.

Загалом процес прогнозування руху грошових коштів полягає в тому, що визначається сума грошових коштів на початок функціонування підприємства, а також період організації процесу виробництва і реалізації продукції. Розрахунок руху грошових коштів дає змогу визначити можливість недостатності грошових коштів і своєчасно прийняти оперативне рішення щодо забезпечення підприємства грошовими коштами.

Ефективність фінансового управління як дебіторською заборгованістю і грошовими потоками так і іншими складовими оборотних активів підприємства залежить від одночасного втілення ряду заходів, основними з яких є наступні:

1. Вибір оптимального рівня і раціональної структури оборотних активів з урахуванням специфіки діяльності кожного підприємства. При цьому найбільш загальними умовами забезпечення раціональної структури оборотних активів для всіх підприємств незалежно від організаційно-правових форм господарювання та форм власності є такі. По-перше, вартість оборотних активів (без урахування грошових коштів) має бути більшою або дорівнювати сумі кредиторської заборгованості за товарними операціями. По-друге, сума дебіторської за-

боргованості на визначену дату за балансом повинна бути меншою або дорівнювати загальній сумі кредиторської заборгованості на відповідну дату.

2. Вибір оптимального рівня джерел формування оборотних активів, урахувавши при цьому ефективність використання оборотного капіталу та ризику, який впливає на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства.

3. Наявність чистого оборотного капіталу, який дає змогу забезпечити рівень ліквідності балансу підприємства (абсолютної, поточної, загальної). Визначені коефіцієнти повинні перевищувати оптимальні значення або дорівнювати їм. Слід зазначити, що в практиці господарювання мінімальна величина чистого оборотного капіталу має бути не нижче 10 % загального обсягу оборотних активів. Інакше підприємство може втратити платоспроможність. У разі від'ємного значення чистого оборотного капіталу підприємство змушене залучати кредити комерційного банку.

4. Забезпеченість підприємства оптимальним розміром грошових коштів, який залежить від обсягу виробництва та швидкості оборотності оборотних активів, у тому числі і грошових коштів. Ефективне управління оптимальним розміром грошових коштів досягається прискоренням надходження грошових коштів на поточний рахунок підприємства, скороченням періоду для здійснення розрахунків за відвантажену продукцію, підвищенням ефективності від вкладених грошових коштів.

5. Вибір оптимального операційного і фінансового циклів через скорочення виробничого процесу, прискорення оборотності дебіторської заборгованості та уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

6. Оптимізація параметрів розрахункових операцій на основі вимог та потреб моделі управління дебіторською заборгованістю, а також строку імобілізації фінансових ресурсів у сферу обігу, мінімізація тривалості обороту оборотного капіталу, здійснення розрахунків з постійними покупцями шляхом періодичних платежів, тобто періодичних грошових переказів.

Наслідком впровадження ефективної політики управління оборотними активами мають стати: забезпечення безперебійної роботи підприємства; зни-

ження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування; прискорення обороту оборотних активів; максимізація прибутку підприємства при збереженні ліквідності.

Завданнями, вирішення яких сприятиме фінансовому оздоровленню підприємств є: розроблення методів управління запасами та грошовими коштами з урахуванням сучасних економічних умов; вдосконалення роботи з клієнтами зі стягнення дебіторської заборгованості з урахуванням світового досвіду; здійснення обґрунтованих розрахунків щодо доцільності та обсягів знижок за передоплату; ретельне планування можливості використання кредиторської заборгованості як джерела фінансування поточної діяльності.

Звичайно підприємство має ряд позитивних напрацювань в даній сфері, і політика управління оборотними активами на підприємстві є відносно вдалою на даний момент, однак керівництву слід продовжувати розвивати встановлені позитивні тенденції, з метою подальшого підвищення ефективності використання власних оборотних активів. Наслідком таких кроків передусім стане покращення результатів фінансово-господарської діяльності та зростання інвестиційної привабливості підприємства.

Внаслідок впровадження ефективної політики управління оборотними активами у ХХХ можна досягти забезпечення безперебійної роботи підприємства, зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування, прискорення обороту оборотних активів, а також максимізувати прибуток підприємства при збереженні ліквідності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного у кваліфікаційній роботі дослідження отримано ряд результатів практичного і теоретичного характеру, зміст яких полягає в наступному:

1. Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється в процесі поєднання основних виробничих фондів, оборотних фондів і самої праці. Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у ці елементи для здійснення розширеного їхнього відтворення.

2. Оборотні активи аграрних підприємств загалом, і ХХХ зокрема, – це сукупність коштів, авансованих в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва та реалізації продукції.

3. Аналітичні дослідження підтверджують факт зростання загальної величини капіталу ХХХ за період 2019 – 2020 рр. на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. На даний приріст виключний вплив мало збільшення обсягів власного капіталу підприємства. За період наступних 2020 – 2021 рр. капітал ХХХ продовжив суттєво зростати – приріст становив 183573 тис. грн, або на 22,6 %. На таке зростання пасивів підприємства, знову переважаючий вплив мало збільшення обсягів власного капіталу (на 171976 тис. грн, або 28,6 %), в той же час зобов'язання підприємства зросли на 11597 тис. грн, що у відносному виразі склало 5,5 %.

4. Дослідження вказують на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2019 – 2020 років загальна вартість майна підприємства зросла на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 183573 тис. грн, або 22,6 %.

5. Результати досліджень дають підстави говорити про різні підходи до поділу оборотних активів підприємства. Так характеризуючи оборотні активи

ХХХ за формою слід вказати на суттєве переважання оборотних у матеріальній формі і порівняно незначній долі оборотних активів у грошовій та розрахунковій формах.

6. Розрахунки роботи свідчать, що загальна величина оборотних активів ХХХ за досліджуваний період 2019 – 2021 рр. зросла майже на половину – на 49,4 % (157622 тис. грн). Дане збільшення оборотних активів обумовлене, в першу чергу, зростанням обсягів товарів, готової продукції та виробничих запасів, величина яких за три досліджуваних роки зросла на 51996 тис. грн, 33012 тис. грн та 31205 тис. грн відповідно.

7. Аналіз свідчить про загалом позитивну динаміку показників оцінки ділової активності ХХХ за досліджуваний період, особливо за 2020 – 2021 рр. Позитивною ознакою є скорочення періоду обертання оборотних активів загалом, запасів та коштів у розрахунках та дебіторської заборгованості, зокрема, за останні два роки на 14, 13 та 1 день відповідно.

8. Аналіз показників оборотності оборотних активів свідчить, що за під впливом різних темпів зростання розміру чистого доходу від реалізації та загального обсягу оборотних активів в ХХХ за 2019 – 2020 рр. коефіцієнт обертання оборотних активів зменшився на 0,078, а за наступні два роки, навпаки зріс – на 0,154. Тенденція зміни коефіцієнта завантаження за досліджуваний період була протилежною.

9. Необхідність нормування оборотних активів, як в ХХХ, так і в інших підприємствах для обумовлюється необхідністю забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. Для визначення нормативів по окремих видах оборотних активів є необхідність врахування двох складових, а саме одноденного споживання та норми оборотних активів. Сукупний норматив оборотних активів по підприємству на плановий рік визначається підсумовуванням нормативів за кожною статтею нормованих оборотних активів.

10. Управління оборотними активами у ХХХ, передбачає визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина оборотних активів повинна з од-

нієї сторони забезпечувати безперебійне, ефективне функціонування підприємства, з іншої – мінімізувати наявність недіючих поточних оборотних активів. Організаційно впорядкована схема управління оборотними активами на підприємстві, що передбачає ряд взаємопов'язаних етапів створює можливості для підтримки оборотних активів на оптимальному рівні за якого прибуток стає максимальним. Подальше зростання оборотних активів, приводить до того, що підприємство матиме в своєму розпорядженні вільні активи, утримання яких, призводить до витрат і зниження прибутку. Таким чином, стратегія і тактика управління оборотними активами полягає в пошуку компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективності роботи підприємства.

11. За результатами проведених в дипломній роботі досліджень запропоновано: 1) покращити окремі результати фінансово-господарської діяльності підприємства, шляхом використання залучених на пільгових умовах кредитних ресурсів; 2) поліпшити методику нормування оборотних коштів, використовуючи одночасно альтернативні методи нормування; 3) спрямувати зусилля керівництва підприємства на дослідження ринкового середовища і залучення нових джерел формування оборотних коштів з метою забезпечення оптимального співвідношення оборотних і необоротних активів підприємства; 4) удосконалити політику управління оборотним капіталом підприємства, насамперед в напрямку визначення оптимальних обсягів окремих видів оборотних активів необхідних для використання у виробничому процесі тощо.